

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА З СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Питання модернізації національної вищої освіти активно обговорюються як в урядових колах, науково-дослідних та академічних закладах, так і у ЗМІ. Можна констатувати, що в справі реформування вищої школи держава робить відповідні кроки щодо наближення до вимог Болонської декларації, покращення стану та якості підготовки фахівців.

Останнім часом посилюється інтерес громадськості до фахівців з соціальної та соціально-педагогічної роботи, що активізувало наукові дискусії про якість освіти і особливості управління процесом їх підготовки. Соціальні педагоги – це представники порівняно нової в Україні спеціальності, які відповідно до кваліфікаційної характеристики повинні надавати допомогу та підтримку дітям і молоді, виступають посередниками між особистістю та організацією, сім'єю, спеціалістами різних соціальних служб, відомств та адміністративних органів [5, с.199].

Вивчення кон'юнктури на ринку праці у західному регіоні нашої країни дає підстави стверджувати, що соціальні служби різного типу власності, заклади освіти та охорони здоров'я, безперечно, потребують компетентних спеціалістів, однак необхідно констатувати, що попит на них протягом останніх 3-х років становив лише 65% -72% від пропозиції. Таким чином випускники ВНЗ змушені конкурувати за робочі місця, виконуючи роль продавців знань і професійних навичок. Оскільки в Україні прогнозують подальше переважання пропозиції даних фахівців над їх попитом, постає питання про

формування вузами конкурентоспроможності спеціалістів з соціальної педагогіки, як провідного показника якості їх професійної підготовки.

В останні роки дуже багато дослідників вивчає теорію і практику управління якістю освіти у вищій школі України та за кордоном. Ними розкрито сутність, критерії й показники якості освіти висловлено цікаві пропозиції щодо її забезпечення у вузівському навчанні, створення системи забезпечення якості освіти (Т. Алексеєнко, Н. Борисова, В. Сушанко, Н. Сумцова, В. Єдронова, Д. Чернилевський, О. Леванцова) [1-4], [6-8]. У наукових працях цих та інших вчених проаналізовані складові елементи системи якості освіти – організацію навчального процесу, контроль якості освіти, удосконалення педагогічної майстерності, заходи з управління і матеріально-технічну базу. Вирішальним фактором якості освіти автори називають підвищення ефективності процесу навчання шляхом застосування активних форм і методів, комп'ютеризації освітнього процесу і організації самостійної роботи студентів (Н. Сумцова, В. Єдронова, Т. Алексеєнко, В. Сушанко та ін) [1], [6], [7].

Щодо управління якістю освіти, то багато пропонованих технологій базується на відомих принципах тотального управління якістю (Total Quality Management – TQM) і включають планування якості, встановлення зв'язків якості, контроль якості, покращення якості (Т. Алексеєнко, Д. Чернилевський, О. Леванцова) [1, 8].

Поняття конкурентоспроможності спеціаліста у вітчизняній педагогіці недостатньо розроблене. Російські педагоги (Д. Чернилевський, Н. Борисова) пояснюють його на основі економічних термінів, зокрема Д. Чернилевський користується такою дефініцією: «конкурентоспроможність товару – це відносна і узагальнена характеристика товару, яка виражає його вигідні відмінності від товару-конкурента за ступенем задоволення попиту і за затратами на його задоволення» [8, с. 307]. На думку автора, параметри конкурентоспроможності як важливої характеристики спеціаліста виводяться з технічних, економічних і соціально-організаційних елементів конкурентоспроможності будь-якого товару.

Самостійних досліджень, що стосуються конкурентоспроможності соціальних педагогів на українському ринку праці та особливостей формування цієї якості у студентів даної спеціальності протягом навчання у вузі, поки що немає.

Тож, спробуємо визначити сутність та шляхи формування конкурентоспроможності соціальних педагогів у системі вузівської освіти.

Підготовка соціальних педагогів у системі української вищої освіти відбувається в контексті ринкових перетворень, тому стає можливим і необхідним застосовувати щодо неї деякі економічні категорії, такі як «ринок», «товар», «попит», «пропозиція», «конкуренція», «конкурентоспроможність», «маркетинг».

Оскільки випускник – це головний продукт діяльності вузу, хоча добре відомо, що він не єдиний, то якість і конкурентоспроможність випускника – це важливі критерії оцінки діяльності вузу [8, с. 304 - 305]. Кількість вузів, що

надають освітні послуги з соціальної педагогіки та є виробниками навчально-методичного і науково-педагогічного товару (бакалаврів та спеціалістів з даного профілю), достатньо велика. Тому вони повинні вести конкурентну боротьбу за своїх споживачів – абітурієнтів і студентів, а в процесі навчання і фахової підготовки якісно готувати їх до конкуренції за робочі місця. Тут уже в якості покупців виступають роботодавці (держава, соціальні служби, приватні організації і фірми) Вони, як і студенти, здійснюють потужний вплив на політику вузів – виробників освітніх послуг.

Доводиться констатувати, що динаміка попиту на ринку праці на соціальних педагогів у західному регіоні України суперечить їх підготовці, яка традиційно сформувалась протягом останніх 10 років, та номенклатурі спеціальностей і спеціалізацій. Останнє виявляється, зокрема, в тому, що студенти хочуть вивчати додаткові цикли дисциплін, набути додаткових умінь. Їх інтереси зміщуються в область соціології, психології, медицини, економіки, менеджменту, юриспруденції. Витоки цих інтересів зрозумілі - часто соціальним педагогам доводиться виконувати посередницьку, консультативну, реабілітаційну, профілактичну, захисну, інспективну, управлінську функції, які вимагають фундаментальних знань у названих галузях науки [5, с.191-199]. Представниками різних соціальних служб неодноразово висловлювались побажання щодо поєднання випускниками, яких вони беруть на роботу, кількох спеціальностей чи спеціалізацій, наприклад: соціальної педагогіки і соціальної роботи, соціальної педагогіки і практичної психології, менеджменту, медичної підготовки та ін. Зрозуміло, що така

додаткова підготовка (часто з додатковою оплатою) погано суміщається з жорстко регламентованим навчальним графіком традиційної системи навчання.

Однак у боротьбі за виживання вітчизняні вузи змушені застосовувати маркетинг, як ефективний засіб, успішно випробуваний вузами розвинених зарубіжних країн. Маркетинговий підхід передбачає прогнозування, управління і задоволення попиту на спеціалістів, послуги та ідеї засобом обміну [8, с. 307]. Для навчальних закладів, які готують соціальних педагогів маркетинговий підхід до організації власної діяльності означає необхідність пошуку і реалізації технологій, які б забезпечили майбутньому спеціалістові комфортне існування з точки зору особистісних, і суспільних цілей розвитку. Це можливо, якщо в освітньому процесі буде свідомо розвиватися комплексна особистісна потреба в оптимальному поєднанні вузького професіоналізму і універсалізму. Саме таке поєднання може забезпечити особистості і майбутньому спеціалістові конкурентоспроможність на ринку праці, а вузам – конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг.

Виходячи з економічного визначення конкурентоспроможності товару, ми розуміємо конкурентоспроможність спеціаліста як узагальнену професійно-особистісну характеристику фахівця, яка вигідно відрізняє його від фахівців-конкурентів за ступенем задоволення потреб роботодавців і за затратами на їх задоволення. Комплекс конкурентоспроможності спеціаліста за Д. Чернилевським складається з трьох груп елементів – технічних,

економічних і соціально-організаційних [8, с. 308]. Якщо розглянути ці елементи стосовно майбутнього спеціаліста – соціального педагога, то ми отримаємо наступні параметри:

- технічні: спеціальність і спеціалізація, об'єм засвоєної програми в годинах, дисциплінах, модулях, рівень підготовки, відповідність стандартам або їх перевищення, сфери використання, сертифікат про освіту та ін.;

- економічні: затрати на підготовку спеціаліста з урахуванням всіх витрат;

- соціально-організаційні: врахування соціальної структури споживачів (самих випускників і роботодавців), національних і регіональних особливостей в організації підготовки, працевлаштування й реклами майбутніх спеціалістів.

Досліджуючи поняття конкурентоспроможності майбутнього соціального педагога, необхідно дати відповідь на питання: які ж здібності, характеристики, якості, знання і уміння гарантують його конкурентоспроможність.

Ряд дослідників цих проблем вважають, що для цього вузи разом з роботодавцями повинні мати узагальнену модель конкурентоспроможного спеціаліста, на основі якої кожний рівень освіти (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст) проектував би свою підмодель [1], [2], [8]. На нашу думку структура базової моделі конкурентоспроможного соціального педагога повинна мати наступну логіку: професійні якості, особистісні якості, основи професійної культури і етики. Розглянемо детальніше кожний з компонентів.

Комплекс професійних якостей спеціаліста цього напрямку включає насамперед здатність до розв'язання наступних професійних, соціально-

виробничих та соціально-побутових задач [9, с. 10]:

- знаходження способів контакту з дітьми і дорослими;

- вибір способів проведення консультування, орієнтація на вікові особливості клієнтів, ступінь їх адаптованості в суспільстві;

- цілеспрямована та планомірна діяльність з колективом школярів та вихованців різних загальноосвітніх та спеціальних закладів;

- детальне вивчення особистості, виявлення позитивних і негативних сторін її розвитку, проявів дезадаптації, розпізнавання причин недоліку або відхилень у поведінці індивіда з метою їх усунення;

- визначення завдань, форм, способів вирішення особистісних і соціальних проблем, застосування технологій соціального захисту і соціальної допомоги, реалізації прав і свобод особистості вихованця, використання законів і правових актів з метою надання допомоги і підтримки дітей, їхнього захисту;

- подолання негативних явищ в мікросоціумі, ослаблення антисоціальних впливів на дітей та підлітків, вироблення механізмів протидії віктимогенних чинників;

- виявлення житлово-побутових проблем вразливих категорій населення та дезадапованих дітей, підлітків, молоді;

- творчий аналіз теорії та практики, критична переробка різних напрямів у соціально-педагогічній та психологічній науках, їх врахування при розробці моделей, алгоритмів та технологій соціально-педагогічної діяльності.

Щоб розв'язувати ці задачі студенти повинні знати: основи соціальної політики держави й соціально-правового захисту дитинства: правові акти, які

регулюють підтримку сім'ї і захист дитинства, захист інвалідів, обдарованих дітей, основні підходи розробки і реалізації соціально-психолого-педагогічних програм соціалізації дітей, технології, форми і методи соціально-педагогічної взаємодії з сім'ями, основи аналізу і проектування соціально-педагогічної роботи, основні напрямки і проблеми функціонування опікунсько-виховних установ в Україні та розвинених країнах Заходу, основи психосоматичного здоров'я та здорового способу життя, необхідних у процесі життєдіяльності, навчання, роботи, сімейному вихованні, соціально-психологічну та педагогічну концепцію кризових станів особистості, їх типологію, форми прояву, етапи, особливості протікання, конструктивні та деструктивні стратегії розв'язання життєвих криз.

Крім теоретичних знань, соціальні педагоги повинні володіти вміннями виявляти інтереси й потреби дітей та підлітків, створювати умови для розвитку їх талантів, здійснювати корекцію різних видів девіацій, надавати консультативну допомогу школярам та їх сім'ям, організовувати групову тренінгову та терапевтичну роботу з неповнолітніми, проводити профілактичну, виховну, корекційну та реабілітаційну роботу з представниками різних вікових та соціальних груп, попереджувати формування дисгармонійних стосунків школярів з оточуючими.

Враховуючи майбутнє професійне спрямування соціальний педагог повинен оволодіти прикладними методиками соціально-педагогічної роботи з різними віковими категоріями школярів; засвоїти основи опікунської педагогіки, управлінської діяльності в системі освіти; оволодіти навичками

встановлення контакту та налагодження професійного спілкування, виховної, профілактичної, реабілітаційної та корекційної роботи.

Вагому частку у змісті підготовки спеціаліста займають спецкурси, спецсемінари та тренінги, які передбачають оволодіння технологіями та методиками проведення тренінгів, а також апробацію знань, умінь і навичок стосовно тренінгу як групової форми соціальної роботи; засвоєння методологічних підходів до навчання педагогів-тренерів і підлітків-лідерів; сприяють формуванню фахових навичок соціального педагога в галузі самоменеджменту, лідерського стилю поведінки, успішних комунікацій.

Особистісні якості як друга складова базової моделі конкурентоспроможності спеціаліста діляться на три види: психологічні емпатія, емоційна стабільність, автентичність, відкритість, терпимість, розвинена інтуїція, оптимізм, стресостійкість, розвиненість сприйняття; мислительні – аналітичність, рефлексивність, швидкість реакції, креативність, спостережливість, критичність мислення, цілісність мислення; поведінкові – комунікабельність, ініціативність, підприємливість, здатність до імпровізації здатність до релаксації, здатність іти на ризик, здатність керувати і підкорятися, відповідальність [9, с.5].

Третя група параметрів базової моделі конкурентоспроможності соціального педагога стосується його професійної культури і етики. До них, на нашу думку, слід віднести цінності і ціннісні орієнтації, традиції, норми, досвід розв'язання загальнолюдських і професійних проблем.

Конкурентоспроможна професійна компетентність соціального педагога – випускника вузу може бути досягнута

за умови суттєвих перетворень у системі вищої професійної школи. Оскільки зараз вона переживає значні труднощі – поруч зі складностями бюджетного фінансування і недостатнім рівнем уваги з боку держави дають про себе знати недоліки самих механізмів управління якістю освіти, які не спрацьовують через загострення суперечностей між новизною в управлінні навчальним закладом та значним відставанням в організації і якості навчального процесу, між вимогами до підготовки конкурентоспроможних спеціалістів та підготовленістю відповідних педагогічних кадрів до її здійснення, між готовністю професорсько-викладацького складу до творчої науково-педагогічної діяльності та відсутністю умов для реалізації свого потенціалу [8, с.314].

Щоб виправити таке становище необхідно не просто удосконалювати управління, а докорінно його перетворювати так щоб воно мало випереджувальний характер порівняно з реальними процесами. Світова практика накопичила значний досвід управління системою забезпечення якості у науково-освітній діяльності, який може бути творчо використаний вітчизняними вузами [1, с.6]. Загальні принципи такого управління включають: орієнтацію у підготовці фахівців на замовника, споживача, провідну роль керівництва (ректорату, деканату, завідувачів кафедр, керівників структурних підрозділів), залучення усіх співробітників (професорсько-викладацького складу, навчально-допоміжного, обслуговуючого персоналу), профорієнтаційну роботу (прийом до університету, поетапне навчання з першого по п'ятий курси, після вузівську підготовку), системний підхід до управління, який передбачає аналіз

усіх аспектів освітньої діяльності, постійне покращення, удосконалення науково-освітньої діяльності, спрямоване на усунення невідповідності реального положення встановленим вимогам, підхід до прийняття рішень на основі фактів, вивченні реального стану справ, взаємовигідні стосунки з усіма учасниками і споживачами освітніх програм.

Висновки. Сталий розвиток суспільства знаходиться у прямій залежності від якості підготовки фахівців для різних галузей економіки, господарської діяльності та невиробничої сфери. Показником якості вузівської підготовки є конкурентоспроможність майбутнього фахівця а її критерієм – професійна компетентність. Найефективнішим

шляхом досягнення професійної компетентності та конкурентоспроможності соціальних педагогів є підвищення якості фахової підготовки з цього профілю, що є можливим за умови створення цілісної системи управління якістю вищої освіти, базованої на законах менеджменту і маркетингу з урахуванням сучасних вимог у світлі нових відносин вузів, які готують спеціалістів з соціальної педагогіки, з усіма сферами соціального життя.

Перспективи подальших розвідок бачимо в дослідженні рівня ефективності та особливостей управління якістю професійної освіти соціальних педагогів в умовах нових технологій навчання у ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алексеевко Т.* Управління якістю підготовки фахівців в університетах Росії // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2006. – Вип. 284. – С. 3 – 10.

2. *Борисова Н.В.* Конкурентоспособность будущего специалиста как показатель качества и гуманистической направленности вузовской подготовки. – Набережные Челны, 1996.

3. *Нуждин В.Н., Кадамцева Г.Г.* Стратегическое управление качеством образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №4. – С. 6-13.

4. *Нуждин В.Н., Кадамцева Г.Г.* Стратегическое управление качеством образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 2-10.

5. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних

педагогів/ За ред. Капської А.Й., Пінчук І.М., Толстоухової С.В. – К., 2000. – 260 с.

6. *Сумцова Н.В., Едророва В.Н.* Обеспечение качества образования : пути повышения эффективности учебного процесса // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 14-16.

7. *Сушанко В.В., Алексеевко Т.А.* Актуальні проблеми інтелектуалізації професійної діяльності педагога вищої школи: Навч.-моногр. посібник. – Чернівці: Рута, 2003. – 80 с.

8. *Чернилевский Д.В.* Дидактические технологии в высшей школе: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.

9. Кваліфікаційна характеристика фахівця за спеціальністю “Соціальна педагогіка”. – ЧНУ, 2002. – 15 с.

Подано до редакції 22.01.07

РЕЗЮМЕ

В статье раскрыта сущность понятия «конкурентоспособность

социального педагога», обоснована важность ее формирования как показателя качества подготовки будущего специалиста в системе вузовского образования. Автором определены пути формирования конкурентоспособности через повышение уровня управления качеством высшего профессионального образования.

SUMMARY

The article demonstrates the essence of such concept as «competitiveness of social teacher»; substantiates importance of forming it as an indicator of the quality of training future specialist in the system of institution of higher education. The author ascertains some ways of forming competitiveness through the improving the level of managing the quality of higher professional education.

